

EVOLUTIA CONCEPTULUI DREPTURILE OMULUI

Consilier **CIOBOTA EUGEN**
Biroul Teritorial al Institutiei Avocatul Poporului
Tg.Mures

In evolutia societatii contemporane se prefigureaza tot mai mult o stare de criza, care impune tot mai insistent revenirea la problema drepturilor omului in societate. Situarea problemei drepturilor si libertatilor fundamentale ale omului pe prim-plan este o dovada a marilor transformari spirituale, culturale si morale.

Conceptia drepturilor omului este rezultatul indelungatei evolutii a gandirii filosofice, politice, juridice si sociale, inseparabil legate de traditiile social-democratice. Descinzand din antichitate, conceptia drepturilor omului a parcurs un drum greu si anevoios. Afirmandu-se ca platforma politica a revolutiilor burgheze, aceasta conceptie a primit o noua dimensiune in perioada contemporana, cand in fata omenirii s-a pus cu toata duritate problema existentei, mentinerii si perpetuarii speciei umane pe pamant, cooperarea reciproca, afirmarea ideilor si valorilor general-umane.

Conceptiile si ideile unor mari ganditori ai timpului, precum Aristotel, Cicero, Grotius, Montesquieu si juristi de prestigiu si-au gasit reflectarea in numeroase documente cu caracter institutional, care au pus in evidenta o conceptie bine gandita a drepturilor si libertatilor omului, astfel incat mult mai tarziu Declaratia Universala a Drepturilor Omului, adoptata la 10 decembrie 1948 de Adunarea Generala a Organizatiei Natiunilor Unite, sa consfinteasca pentru prima data in istoria omenirii drepturile si libertatile fundamentale ale omului intr-un document politico-juridic cu caracter universal.

Garantarea si respectarea drepturilor omului devine o conditie indisolubila a efectuarii statului de drept, a recunoasterii sale ca stat democratic pe plan international.

Evolutia conceptului Drepturile Omului

Starea de criza care se prefigureaza tot mai mult in evolutia societatii contemporane impune revenirea la problema drepturilor omului in societate. Situarea problemei drepturilor si libertatilor fundamentale ale omului pe prim-plan este o dovada a marilor transformari spirituale, culturale si morale, dar si a celor politico-juridice, pe care le traverseaza comunitatea internationala.

Cu alte cuvinte, problematica drepturilor omului ramane alaturi de cea a pacii, ale carei contururi promitatoare ne ofera pana in prezent numai o imagine indepartata a unei lumi cu mai putine arme si mai multa securitatea, una din temele dominante ale vietii politice si ale dezbaterii publice.

Problemelor multiple si complexe legate de existenta umana, de drepturile omului se incearca se da raspunsuri, atat pe plan intern cat si pe plan international, dar si in domeniul actiunii politice de stat directe, in organizatii si reuniuni internationale si in mijloace de informare.

Aceste probleme multiple si complexe pe plan intern sunt, asa cum afirma Ion Diaconu « parte integranta a fenomenelor si evolutiilor vietii politice, economice, sociale si culturale ale fiecarei tari, iar problema realizarii lor nu se poate pune decat intr-un context istoric, national, social si politic. Situatiia se prezinta diferit de la tara la tara si este in continua evolutie, depinzand de imprejurarile istorice nationale si de directia pe care o urmeaza procesul de dezvoltarea in fiecare tara.» (Ion Diaconu – *Drepturile Omului*, Institutul Roman pentru Drepturile Omului, Bucuresti, 1993, p.4)

De asemenea tot Ion Diaconu afirma ca « pe plan international problematica drepturilor omului este strans legata de evolutia problemelor globale ale omenirii – securitatea, pacea, dezvoltarea.

Multiplele probleme care exista si care apar in fiecare tara nu pot fi solutionate decat in contextul unei evolutii pozitive in domenii cum sunt rezolvarea conflictelor existente si prevenirea altora, asigurarea dezvoltarii tuturor tarilor lumii, mentinerea pacii si securitatii internationale ».

In acelasi timp, trebuie sa incercam sa desprindem directiile de actiune privind colaborarea dintre state in acest domeniu, asa cum rezulta din angajamentele internationale adoptate si cum sunt practicate in organismele ONU si in alte organizatii.

Originile si evolutia conceptului Drepturilor Omului

Ca fenomen social, drepturile omului isi au originea in antichitate. In schimb ca fenomen juridic, drepturile omului isi au originea in doctrina dreptului natural, care porneste de la ideea ca omul, prin insasi natura sa, are in orice loc si in orice moment drepturi care sunt anterioare si primare celor acordate de catre societate si recunoscute de dreptul natural. Cu alte cuvinte acesta este un drept superior in raport cu expresia de vointa a statului in diferite forme de existenta ale acestuia si neconditionat de interesele pe care statul le poate avea intr-un moment al evolutiei sale istorice. In acest sens consideram ca putem retine aprecierea facuta de Giorgio del Vecchio , care afirma ca : « Ideea ca fiinta umana posedea prin natura sa anumite drepturi , valabile chiar daca acestora nu le corespund sau le corespund doar imperfect, dispozitiile legilor pozitive, s-a ivit in mintea omeneasca, inca din timpuri stravechi si a fost redata in cuvinte stralucitoare, gratie filosofiei antice, a jurisprudentei romane ca si in epocile urmatoare, inspirandu-se uneori din dogmele religiei crestine, iar alteori doar din lumina ratiunii. » (Giorgio del Vecchio – *Drepturile naturale in Europa*, p.195)

In Grecia antica o contributie importanta in dezvoltarea conceptiei necesitatii unui ansamblu universal si etern de reguli referitoare la fiinta umana a avut-o Platon (427-447 i.e.n.) care a facut o distinctie clara intre idei si cultura sau traditie. Lucrarile lui au un pronuntat caracter de afirmare , descoperire a drepturilor si libertatilor omului. Lui Aristotel ii apartine primul germene al ideii de drept natural, care in opera sa *Politica* afirma ca : « numai prin lege devine cineva sclav ori liber, prin natura oamenii nu se deosebesc cu nimic. »

In Evul Mediu, analizand dezvoltarea istorica a societatii umane, filosofii crestini au incercat sa dezvolte ideile despre conditia egala a oamenilor , pornind de la Decalog cu cele zece porunci, anuntand in acest mod drepturile individuale fundamentale, caracteristice pentru orice fiinta umana. Individul, in acest context, potrivit teoriei lui Toma d`Aquino , este in centrul unei ordini sociale si juridice juste, insa legea divina are preeminenta absoluta asupra dreptului laic, asa cum este ea definita de rege. « Biserica Crestina a stabilit chiar o ierarhie a diverselor surse de drept in materie, acordand prioritate dreptului divin, pe pozitii secunde situandu-se dreptul natural si abia pe locul al treilea – dreptul pozitiv ca drept derivat de la primarul (divin) si secundarul (natural), nefiind altceva decat norme uzuale ale relatiilor in societate. » (Ionel Closca, Ion Suceava- *Tratat de drepturile omului*, Ed. Europa Nova, Bucuresti, 1995, p.18)

In secolul al XVII-lea, exponentii scolii dreptului natural, in special Hugo Grotius , supranumit parintele stiintei dreptului natural, au aratat ca « omul este o fiinta sociabila prin natura sa, care aspira sa traiasca in pace cu semenii sai, apt a determina singur ceea ce este util sau daunator societatii. » (Corneliu Barsan- *Conventia europeana a drepturilor omului* , Vol.I Drepturi si libertati, Ed. AllBeck, Bucuresti, 2005, p.20)

In secolul al XVIII-lea aceste probleme au fost aborbrate de numerosi ganditori, o contributie semnificativa avand J.J. Rousseau si Ch.L.de Montesquieu.

Chiar din prima fraza a lucrarii sale *Despre spiritul legilor*, Montesquieu formuleaza o definitie a legii in maniera scientiste si anume : « Legile, in sensul cel mai larg, sunt raporturi necesare care deriva din natura lucrurilor si in acest sens, toate lucrurile au legile lor. »(Ch. L.de Montesquieu – *De l'esprit de lex*, Ed. Stiintifica, Bucuresti, 1964, p.234).

Meritul lui Montesquieu este de a fi inteles in context raportul dintre legi si libertate dar si contributia la pregatirea ideologica a Revolutiei Franceze din 1789. Aceasta filosofie are un caracter progresist , deoarece, referindu-se la componentele esentiale ale societatii afirma ca « dupa cum oamenii au

renunat la independenta lor naturala pentru a trai sub ascultarea legilor civile », mentinand , in concluzie , ca primele legi reprezinta libertatea, iar cele din urma –proprietatea.

Esential filosofiei juridice a lui este ideea instaurarii domniei legii si, prin ea, a domniei poporului care in acelasi timp este autorul si supusul ei : caci aceeasi vointa care face legile , se supune lor. Egalitatea oamenilor consta in faptul ca ei sunt asemanatori in demnitate, pentru ca, legea fiind a tuturor , nu este a nimanui in particular. De aceea, legea trebuie pusa deasupra oamenilor si nu un om asupra altora, caci egalitatea implica libertatea , caci ascultarea de o lege pe care singur ti-ai stabilit-o inseamna libertate. ”(J.J.Rousseau – *Contractul social*, p.108)

Bineinteles si incontestabil, problema drepturilor si libertatilor fundamentale ale omului ramane o preocupare constanta a marilor filosofi si in urmatoarele decenii. Consideram , totusi , ca , incepand cu sfarsitul secolului XVIII-lea , problema drepturilor omului trece intr-o noua faza de dezvoltare – consacrarrea drepturilor , fie si mult mai tarziu , in documente internationale si a devenit ceea ce astazi noi recunoastem cu totii –sistemul contemporan al Dreptului international al Drepturilor si Libertatilor fundamentale ale Omului.

Aparitia si evolutia primelor instrumente juridice pentru protectia drepturilor omului

Drepturile si libertatile, din punct de vedere al dreptului pozitiv, care vor alcatui mai tarziu continutul notiunii de drepturi ale omului au aparut in lupta diverselor categorii sociale impotriva absolutismului feudal.

Primul text cunoscut in istorie este **Magna Carta Libertatum** proclamata in Anglia de catre Ioan fara de Tara in anul 1215, prin care baronii si episcopii englezi obtin o serie de privilegii si garantii procedurale de la rege. Acest act de epoca a avut o prioritate absoluta asupra tuturor celorlalte acte care s-au elaborat in lume in decursul timpului in acest domeniu atat de important pentru intreaga populatie a globului. Continutul acestui document prevedea ca : « Nici un om liber nu va putea fi arestat sau intemnitat, sau deposedat de bunurile sale, sau declarat in afara legii, sau exilat, sau lezat de orice maniera ar fi si noi nu vom purcede impotriva lui si nici nu vom trimite pe nimeni impotriva lui, fara o judecata loiala a egalilor sau in conformitate cu legea tarii » (Corneliu Barsan- *Conventia Europeana a Drepturilor Omului*, p.21).

In cultura europeana in secolele XVII-XIX au aparut si primele instrumente juridice de transpunere in prevederi legale a acestore drepturi si libertati fundamentale. In Anglia, apar unele documente importante privind drepturile omului intitulate : *Petitia drepturilor* din 7 iunie 1628, *Habeas Corpus Act* din 26 mai 1679, *Bill of Rights* din 13 februarie 1689, « prin care s-a format sistemul parlamentar al Marii Britanii, dreptul la alegeri libere, libertatea cuvintului, dreptul la liberarea pe cautiune, interzicerea pedepselor cu cruzime, dreptul de a fi judecat de un tribunal independent » (I.Demeter- *Declaratia Drepturilor Omului*, Schita istorica, p.27).

In America, in statul Virginia , la 12 iunie 1776, se adopta **Declaratia drepturilor din statul Virginia**, care prevedea ca « toti oamenii se nasc egali, liberi si independenti ,; ei au drepturi inerente de care nu pot, atunci cand intra in raporturi sociale, sa fie private , nici deposedati prin vreun contract, si anume dreptul de a se bucura de viata si de libertate, cu posibilitatea achizitionarii si stapanirii de bunuri si de a cauta si a obtine fericirea si siguranta personala » . La 14 iunie 1776 se adopta la Philadelphia Declaratia de independenta a Statelor Unite ale Americii, care consacra ca idee de baza este aceea ca toate guvernarile au fost stabilite de catre oameni anume pentru a garanta drepturile consfintite.

La 10 decembrie 1948 s-a adoptat **Declaratia Universala a Drepturilor Omului** , zi care este sarbatorita in lume ca Ziua Internationala a Drepturilor Omului. Acest text consfinteste o serie de drepturi fundamentale – un ideal comun ce trebuie implinit, asa cu se sustine in chiar termenii Declaratiei- pentru toti oamenii, indiferent de rasa , sex, limba, religie, opinie politica, origine nationala sau sociala, bunuri, nastere sau situatie materiala. Acest document a fost adoptat fara nici o impotrivire din partea statelor membre ONU , exceptand opt abtineri (Africa de Sud, Arabia Saudita, URSS si cinci democratii populare).

Intrucat declaratia nu are forta juridica obligatorie, nefiind un tratat international, ea de jure nu creeaza obligatii pentru state. Cu toate acestea , prevederile sale au fost incluse in constitutiile si legile interne ale statelor , fapt pentru care aceasta a capatat o importanta deosebita.

Ca urmare a faptului ca statele au considerat necesara adoptarea unui document care sa contina dispozitii de forta juridica, in perioada anilor 1948-1966 s-au purtat negocieri pentru adoptarea unui document in acest sens, culminand cu Carta Internationala a Drepturilor Omului, care a inspirat in mod direct elaborarea si incheierea ulterior a unei game de instrumente complementare privind reglementarea drepturilor omului in unele domenii speciale si concrete :

- autodeterminare si dreptul de independenta al popoarelor colonizate
- lupta impotriva discriminarii bazate pe rasa, sex, loc de munca, profesie, religie, credinta, educatie.
- Lupta impotriva crimelor de razboi si crimelor impotriva umanitatii
- Protectia persoanelor supuse unui regim de detentie sau de inchisoare
- Interzicerea torturii si altor tratamente analogice inumane
- Drepturile persoanelor cu deficiente mintale si handicapate
- Progresul si dezvoltarea in domeniul social
- Folosirea progreselor inregistrate de stiinta si tehnica in interesul pacii si beneficiul omenirii
- Cooperarea si dezvoltarea culturala pe scara internationala
- Drepturile politice ale femeii
- Lupta impotriva rasismului, instigarii la razboi si apartheid-ului
- Lupta impotriva terorismului
- Promovarea drepturilor omului

In scopul minimalizarii lezarii drepturilor omului, pe plan national si international se depun eforturi considerabile prin eliberarea unor instrumente cat mai eficiente in scopul respectarii drepturilor si libertatilor fundamentale, se efectueaza monitorizarea respectarii Drepturilor Omului de catre state. Cu toate problemele, lacunele care exista in literatura de specialitate se considera ca «Dezvoltarea drepturilor omului in dreptul international si legislatiile nationale s-a incununat cu crearea unui sistem de drepturi care reglementeaza global existenta armonioasa a personalitatii.»(Gh.Costachi, P.Zaharia –*Dezvoltarea conceptului despre drepturile omului in epoca moderna si contemporana*, p.19)

La nivel european, in sfera instrumentelor juridice de protectia si de garantare in domeniul drepturilor omului regasim institutia comunitara – Curtea Europeana a Drepturilor Omului.

Prin Conventia Europeana pentru apararea Drepturilor Omului si Libertatilor Fundamentale a fost creat un mecanism de control international care se adauga mecanismelor nationale , toate statele membre acceptand competenta Curtii Europene a Drepturilor Omului ca institutie comunitara. Acest organism de aparare a drepturilor omului la nivel international si regional are rolul unei instante de jurisdictie internationala cu caracter subsidiar cailor interne de atac. Curtea Europeana nu este un organ statutar al Consiliului Europei, ci unul conventional instituit in baza Conventiei Europene a Dreptului Omului. Cu toate acestea, ea nu poate fi separata de sistemul organelor Consiliului Europei, fiind creata in cadrul acestuia, preluand aceleasi principii si avand chiar acelasi buget. Curtea Europeana a Drepturilor Omului , cu sediul la Strasbourg din 21 ianuarie 1959, odata cu acceptarea jurisdictiei sale de catre opt state, este elementul principal mecanismului de control supranational al aplicarii Conventiei Europene pentru apararea Drepturilor Omului si Libertatilor Fundamentale, denumita apelativ Curtea Europeana a Drepturilor Omului sau prin sigla CEDO.